

مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در جمهوری اسلامی

ایران:

مطالعه موردی دولت حسن روحانی

دریافت: ۹۸/۵/۲۰	محمد رسول درویشی ^۱
پذیرش: ۹۸/۸/۲۸	محمد رضا قائدی ^۲
	گارینه کشیشیان سیرکی ^۳
	محمد توحید فام ^۴

چکیده

در هدف کلی این پژوهش به دنبال تبیین شاخص‌های تأثیرگذار بر دو عنصر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در جامعه ایران هستیم؛ و در هدف جزئی پژوهش حاضر بازه زمانی دولت دهم و یازدهم جمهوری اسلامی ایران مدنظر قرار گرفته است که آیا دو عنصر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در دولت دکتر حسن روحانی روند افزایشی داشته است یا کاهش؟ در این تحقیق برای تعیین روایی از دو روش روایی محتوایی و روایی سازه استفاده شد و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS و PLS استفاده شد که طبق نتایج حاصل از پژوهش مؤلفه‌های شفافیت، کارآمدی، کیفیت مقررات، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، ثبات سیاسی و عدم خشونت، پاسخگویی، مبارزه با فساد و حق اظهار نظر بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در جمهوری اسلامی ایران تأثیر دارد. اعتماد، مشارکت در نهاد مدنی، ارتباط با دیگران، تعهد و مسئولیت، همکاری و روحیه گروهی و احساس هویت

^۱ دانشجوی دکتری گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد بین‌الملل کیش - جزیره کیش، ایران
mrdarvishi43@gmail.com.

^۲ استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران، (نویسنده مسئول).

ghaedi@iaushiraz.ac.ir

^۳ استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، تهران، ایران.

g.keshishyan71@gmail.com

^۴ دانش‌یار گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. tohidfam_m@yahoo.com

جمعی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی می‌باشد. حکمرانی خوب بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در جمهوری اسلامی ایران تأثیر مثبت دارد.

کلید واژگان: سرمایه اجتماعی، اعتماد، اعتماد عمومی، تعهد و مسئولیت، جمهوری

اسلامی ایران

مقدمه

دولت به‌عنوان یکی از منابع سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری اعتماد اجتماعی در جامعه دارای نقش اساسی می‌باشد و درعین حال از وجود سرمایه اجتماعی در جامعه نهایتاً منتفع می‌شود. سرمایه اجتماعی مفهومی می‌باشد که به‌ویژه با آثار اندیشمندانی مانند بورديو، کلمن و پاتنام در چند دهه گذشته افزایش پیدا کرد. در جوامعی که مردم مطمئن می‌باشند که اعتماد آن‌ها مورد سوءاستفاده قرار نمی‌گیرد، زیادتراً به مبادله و معامله می‌پردازند و این مبادلات خود به توسعه‌ی هنجار متقابل عمومی ختم می‌شود. کنش‌های متقابل شخصی، اطلاعاتی را در مورد قابل اعتماد بودن دیگران فراهم می‌آورد که تقریباً بدون هزینه می‌باشد. روابط اجتماعی دائم، می‌تواند انگیزه‌هایی برای قابل اعتماد بودن ایجاد کند. پیامدهای سرمایه اجتماعی در حوزه همبستگی، هماهنگی، انسجام اجتماعی، همکاری و مشارکت که باسیاست ارتباط ملموس‌تری دارد، بیشتر قابل توجه می‌باشد. قبل از هر چیز باید بیان کرد که سرمایه اجتماعی کمک دهنده رفتار جمعی می‌باشد، یعنی هزینه‌ها را برای نقض‌کننده‌ها افزایش، معیارهای خوب دوطرفه را تقویت، جریان گردش اطلاعات، شامل اطلاعات مربوط به خوش‌نامی فعالان را تسریع، موفقیت‌های گذشته فعالیت جمعی را نمایان و همانند چارچوبی برای همکاری‌های بیشتر آینده عمل می‌کند. مهم‌ترین نقش و کارکرد سرمایه اجتماعی تسهیل همکاری افراد جامعه می‌باشد. در همه جوامع مشکلات عمل جمعی تلاش برای همکاری در جهت منافع متقابل سیاسی را با مانع روبرو می‌سازد، اما عنصر اعتماد در سرمایه اجتماعی همکاری را تسهیل می‌کند و هرچه سطح اعتماد در جامعه‌ای بالاتر باشد. احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود. اعتماد عمومی یعنی انتظار مردم از دریافت

مثبت به خواسته‌های آنان از طریق متولیان امور عمومی می‌باشد. در بحث اعتماد عمومی پاسخگویی فرهیختگان سبب افزایش رضایت‌مندی شهروندان و به تبع آن ارتقای اعتماد آنها می‌شود و با تحقق اعتماد عمومی، مشارکت عمومی مردم جامعه افزایش می‌یابد. در حقیقت مشارکت عمومی شهروندان تنها در سایه اعتماد عمومی آنها نسبت به دولت و سازمان‌های دولتی محقق می‌گردد. اعتماد بقای روابط اجتماعی پایدار و صلح‌آمیز را که بنیاد رفتار جمعی و همکاری مفید می‌باشد، ممکن می‌سازد. هرچند اعتماد متضمن مخاطره می‌باشد اما «تبدیل وضع طبیعی هابزی را که بسی نامطلوب و نامطوب می‌باشد به وضعیتی مطلوب‌تر، کارآمدتر و صلح‌آمیزتر» ممکن می‌سازد. «زندگی اجتماعی بدون وجود اعتماد در بین شهروندان، غیرقابل تحمل و حتی ناممکن می‌باشد»؛ هرچند آن اعتمادی که در دهه‌های اخیر، بیشتر بر آن تأکید می‌گردد همان اعتماد اجتماعی می‌باشد که مؤلفه اصلی سرمایه اجتماعی تلقی می‌گردد، اما کارآمدی دولت‌ها و نهادهای حکومتی نیز تا اندازه زیادی منوط به اعتماد شهروندان به آنها و در نتیجه همکاری بهتر با آنان می‌باشد. به نظر لومان هر جا اعتماد باشد، امکانات فزاینده‌ای برای تجربه و کنش وجود دارد این تجربه و کنش می‌تواند در قلمرو اجتماعی، اقتصادی و یا سیاسی باشد.

مهم‌ترین مؤلفه برای تقویت سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی را می‌توان حکمرانی خوب به شمار آورد؛ مثل برخی دیگر از مفاهیم، حکمرانی خوب را می‌توان بر اساس ویژگی‌های آن و یا بر اساس فرآیند تعریف کرد. به عبارت دیگر در تعریف بر اساس ویژگی‌ها، وضعیت حکمرانی خوب تعریف می‌گردد. حکمرانی خوب عبارت است از: حاکمیت با ویژگی‌هایی همچون مشارکت‌جویی، شفافیت، پاسخگویی، اثربخشی، رعایت برابری، ارتقای حاکمیت قانون و تعیین اولویت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بر مبنای اجماع وسیع‌تر که در آن ندای ضعیف‌ترین و آسیب‌پذیرترین افراد در اتخاذ تصمیمات و تخصیص منابع شنیده گردد.

دولت روحانی در شرایطی دشوار تصدی قدرت اجرایی کشور را در سال ۱۳۹۲ عهده‌دار گردید؛ شرایطی که در سطح منطقه و جهان، برآورده کردن خواسته‌های مردم را سخت‌تر ساخته بود. سرمایه عظیم اصلاح‌طلبان پشت سر دولت آقای روحانی قرار گرفت. حال این سؤال مطرح می‌گردد که مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در دولت روحانی چه می‌باشد؟

تعریف مفاهیم اصلی

سرمایه اجتماعی

پیربوردیو،^۱ سرمایه اجتماعی حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط کمابیش نهادینه شده آشنایی و شناخت متقابل بین افراد - یا به بیان دیگر عضویت در گروه - است. شبکه‌ای که هر یک از اعضای خود را از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار می‌کند و آنان را مستحق اعتبار می‌سازد. البته سرمایه اجتماعی مستلزم شرایطی به مراتب بیش از وجود صرف شبکه پیوندها است. در واقع پیوندهای شبکه‌ای می‌بایست از نوع خاصی باشند، یعنی مثبت و مبتنی بر اعتماد.

اعتماد عمومی

بدین معنی است که عامه مردم انتظار دارند مقامات و کارکنان سازمان‌های دولتی با اقدامات خود در تعامل با عامه که در این تعامل، نوعی عدم اطمینان و عدم شناخت از نحوه انجام امور در سازمان‌های دولتی وجود دارد، به انتظارات آنها پاسخ دهند. به عبارت دیگر، اعتماد عمومی یعنی انتظار عموم از دریافت مثبت پاسخ به خواسته‌هایشان از طرف متولیان امور عمومی (دانایی فرد، ۱۳۹۰: ۵۴).

جمهوری اسلامی ایران

جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می‌باشد (شیرازی، ۱۳۹۴: ۲۳۱).

پیشینه تحقیق

شکوه فر ((1397)، به این نتیجه دست یافته است که با توجه به تفاوت‌های کلیدی میان بسترهای تاریخی شکل‌گیری حکمرانی و همچنین بودجه‌ریزی در دو نظام سیاسی اجتماعی

^۱. Pir bordio

مورد مطالعه، الزاماً نمی‌توان مسیرهای یکسانی را برای پیشرفت آن‌ها تجویز کرد، بلکه با توجه به بسترهای بنیادین و کارکردهای نهادهای هر یک از این سیستم‌ها، بایستی مسیر مناسب و خاص پیشرفت برای همان سیستم به‌عنوان یک کل متشکل تدبیر و مسیرهای اصلاحی مناسب برای آن طراحی گردد. صفریان و همکاران نشان داد رویکرد الگوی حکمرانی خوب به‌عنوان یک رویکرد جدید در مطالعات توسعه بر دولت با جنبه‌های نهادی-سازمانی (مدیریتی) و ماهیتی (سیاسی و حقوقی) و در کنار آن بر نیروهای گوناگون اجتماعی همکار و هماهنگ با یک چشم‌انداز و ساختار افقی و شبکه‌ای تأکید می‌کند.

نتایج محمد زاده و همکاران (1396) نشان می‌دهد که اندازه دولت اثر منفی و معنی‌داری بر روی شاخص‌های حکمرانی خوب دارد. در این مدل اشتغال تأثیر مثبت و تورم تأثیر منفی بر روی حکمرانی دارد. همچنین بر اساس برآورد مدل رشد، اندازه دولت تأثیر منفی و معنی‌دار و حکمرانی خوب تأثیر مثبت و معنی‌دار بر روی رشد اقتصادی دارد.

نتایج فدایی و همکاران (1396) نشان داد که شاخص کیفیت قوانین با ضریب $4/2$ بیشترین تأثیر را بر کاهش فساد داشته و شاخص اثربخشی دولت با ضریب $01/0$ ، دارای کمترین تأثیر می‌باشد؛ همچنین افزایش شاخص‌های اندازه دولت و تورم به افزایش میزان فساد منجر می‌گردد. افزایش شهرنشینی نیز نوعی پرسشگری ایجاد می‌کند و نظارت را افزایش می‌دهد که در نهایت به کاهش فساد منجر می‌گردد.

نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش ابراهیم پور و الیکی (1395) به نظر می‌آید با توجه به ویژگی‌هایی که حکمرانی خوب دارد می‌تواند روابط دولت، بخش خصوصی و نهادهای مدنی را به گونه‌ای تنظیم کند تا با ضمن کارایی و اثربخشی بالا و همکاری تعاملی و استفاده از توان ظرفیت‌های موجود بخش دولتی رشد و توسعه اجتماعی و اقتصادی تأثیر ایده‌آل بگذارد. هر قدر که دولت‌ها پاسخگوتر و کارآمدتر باشند ثبات سیاسی بیشتر، حاکمیت قانون گسترده‌تر و فساد محدودتر شده باشد، حکمرانی خوب برقرار می‌گردد.

نتایج امام‌جمعه زاده و همکاران (1395) نشان می‌دهد با استقرار شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب و هم‌افزایی و شراکت بین بازیگران اصلی توسعه یعنی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی جامعه همکار و دولت کارآمد سازمان‌دهی می‌شود. از طرفی دیگر بین شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب و توسعه همه‌جانبه ارتباط وجود دارد.

نتایج طاهری آکردی (1393)، نشان می‌دهد میان برقراری دولت الکترونیک و بهبود شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران، ارتباط قابل ملاحظه‌ای وجود دارد و پیاده‌سازی دولت الکترونیک به شکل صحیح، می‌تواند موجب ارتقاء شاخص‌های حکمرانی خوب در کشور گردد.

نتایج قاضی (1393)، نشان داد که وضعیت مؤلفه‌های خدمات عمومی، صداقت، شایسته‌سالاری، رضایتمندی شهروندان، قانون‌مداری، شفافیت، پاسخگویی و اعتماد عمومی در حد متوسط می‌باشد.

نتایج پژوهش خلیل‌اله و همکاران (1388) نشان می‌دهد که قدرت تبیین متغیرهای مربوط به حکمرانی خوب جهت تبیین اعتماد سیاسی در جامعه مورد مطالعه، بالاتر می‌باشد. به علاوه نتایج تحلیل عامل گویه‌های مربوط به اعتماد نهادی نشان می‌دهد که اعتماد پاسخ‌گویان به 21 نهاد دولتی، در قالب سه عامل پنهان، قابل دسته‌بندی می‌باشد: نهادهای مرتبط با نیازهای روزمره، نهادها کتتری و نهادهای سیاسی.

نتایج پژوهش شریف‌زاده و قلی‌پور (1382) نشان داد دولت باید نقش هماهنگ‌کننده و تنظیم‌گر خود را تقویت نموده و به جای تصدیگری به تنظیم و تسهیل روابط بپردازد. در الگوی حکمرانی خوب بحث از دولت نماینده و دولت مشارکتی می‌باشد که از این طریق راه را برای فعالیت سایر بخش‌ها هموار می‌کند به منظور اعمال نقش فوق، الگوی دولت تسهیلگر در حکمرانی خوب نامتغیرهایی مانند دموکراسی، مشارکت، پاسخگویی، عدالت محوری و اثربخشی پیشنهاد شده که در صورت تحقق متغیرهای فوق در دولت، تعامل بین آن و دو بخش دیگر بیشتر خواهد گردید.

نتایج دایموند (2017) نشان داد دلیل اصلی بی‌اعتمادی به دولت، بی‌اعتمادی و پاسخگو نبودن دولت‌ها و نهادها می‌باشد.

نتایج پژوهش اسلندر و رودستین (2015) بیان می‌دارد که ضعف اعتماد و سرمایه اجتماعی در بسیاری از کشورها به دلیل ضعف برنامه‌های حکومت برای کاهش نابرابری اجتماعی می‌باشد.

نتایج پژوهش بریلانتر و فرناندز (2011) نشان داد از عوامل کاهش اعتماد به دولت بدین شرح برشمردند: خدمت‌رسانی ضعیف و ناکارآمد، تضييع منابع عمومی، فساد و اختلاس و تمرکزگرایی افراطی.

نتایج پژوهش جیمز فلکسون (2009) نشان داد اعتماد به پلیس یک مفهوم چندبعدی است و رابطه بین تجارب مختلف، اعتماد، شواهد منفی و نامتقارن بین پلیس و شهروندان مشاهده شده است.

در مطالعه گیلبرت (2003) ارتباط مستقیم و معنی‌داری میان شاخص‌های کیفیت مقررات و کارایی دولت به‌عنوان جانشینی برای شاخص حکمرانی خوب و عملکرد اقتصادی که به‌وسیله نرخ رشد درآمد اندازه‌گیری می‌شود، موجود است.

در این پژوهش با توجه به نوع نگاه به سرمایه‌های اجتماعی و اعتماد عمومی در دولت حسن روحانی تا الآن با عینک حکمرانی خوب به این موضوع جدید نگاه نشده است. همان‌طور که در ادبیات آورده شد تمامی ادبیات حکایت از نگاه تک‌بعدی به حکمرانی داشته و اینکه صرفاً به سرمایه‌های اجتماعی پرداخته شده است. در این تحقیق ما تلفیقی از متغیرهای سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی با توجه به رویکرد حکمرانی موردبررسی قرار داده شده است که در نوع خود، البته در حال حاضر کم‌نظیر است.

چارچوب نظری

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی از مفاهیم نوینی است که امروزه در بررسی‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع مدرن مطرح شده است. سرمایه اجتماعی مفهومی جدید است که از سال‌های ۱۹۹۰ برای نخستین بار از سوی جامعه‌شناسان فرانسوی و آمریکایی (بورديو، کلمن، پاتنام و) مطرح گردید. سرمایه اجتماعی مانند دیگر مفاهیم جامعه‌شناختی دارای ابعاد مختلفی است. از آنجا که هر یک از پژوهشگران و صاحب‌نظران سرمایه اجتماعی بخشی از واقعیات را توصیف کرده‌اند به نظر می‌آید که هر یک تعریف متفاوتی از دیگری ارائه کرده باشد (وفایی یگانه، ۱۳۹۵: ۱۸).

¹. Bourdieu, Coleman, Patnam

در حالی که برخی از متخصصین سرمایه اجتماعی را برحسب اعتماد و هنجارهای مشارکت اجتماعی تعریف می‌کنند برخی دیگر آن را برحسب ارزش‌های فرهنگی مانند دلسوزی، نوع دوستی، گذشت و بردباری توصیف می‌کنند وعده دیگر بر نهادها و کیفیت و کمیت زندگی مشارکتی تأکید می‌کنند (یوان،^۱ ۲۰۰۶: ۳۲۱).

بورديو اولین بار در سال ۱۹۷۳ سرمایه اجتماعی را این‌گونه تعریف کرده است:

سرمایه اجتماعی جمع منابع واقعی یا بالقوه‌ای می‌باشد که از شبکه بادوام از روابط کمابیش نهادینه‌شده آشنایی و شناخت متقابل یا به بیان دیگر با عضویت در یک گروه حاصل می‌گردد. شبکه‌ای که هر یک از اعضای خود را از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار می‌کند و به آنان اعتبار می‌دهد.

بحث این‌که سرمایه اجتماعی از کجا می‌آید برای سیاست‌گذارانی که می‌خواهند موجودی سرمایه اجتماعی را در کشوری افزایش دهند باید آموزنده باشد، دولت‌ها هم می‌توانند بعضی کارهای مثبت برای ایجاد سرمایه اجتماعی انجام دهند و هم از دست زدن به کارهای دیگری که از موجودی سرمایه اجتماعی در جامعه می‌کاهد بپرهیزند. می‌توانیم چهار نظر را در اینجا بیان کنیم:

اول اینکه دولت‌ها اهرم‌های مشخصاً متعددی برای ایجاد بسیاری از اشکال سرمایه اجتماعی در اختیار ندارند. سرمایه اجتماعی در بسیاری از موارد یکی از محصولات جنبی دین، سنت، تجربه مشترک تاریخی و دیگر عوامل است که از کنترل هر دولتی خارج‌اند. سیاست بخش عمومی می‌تواند مبتنی بر هنجارهای موجود سرمایه اجتماعی مثلاً شبکه‌های اجتماعی مورد استفاده در تولید و تکمیل اطلاعات مورد استفاده در فرایند پرداخت وام‌ها و خرد طراحی و اجرا شود ولی نمی‌تواند اثرات سنت را به‌عنوان یکی از منابع ارزش‌های مشترک کپی برداری کند. سیاست‌گذاران هم‌چنین نیاز به آن دارند تا آگاه باشند که سرمایه اجتماعی خصوصاً وقتی گروه‌هایی که شعاع اعتمادشان ناچیز می‌باشد آن را تداعی می‌کند، می‌تواند آثار خارجی منفی تولید کند و برای جامعه محیط بر آن گروه‌ها زیان و صدمه به بار آورد (تاج‌بخش، ۱۳۹۳: ۲۱).

^۱. Yuan

دوم عرصه‌ای که در آن دولت‌ها احتمالاً بزرگ‌ترین تأثیر در به وجود آوردن سرمایه اجتماعی را دارند آموزش و پژوهش است. مؤسسات آموزش سرمایه انسانی را صرفاً انتقال نمی‌دهند بلکه سرمایه اجتماعی را به شکل قواعد و هنجارهای اجتماعی منتقل می‌سازند. این نکته نه فقط در آموزش ابتدایی و متوسطه بلکه در آموزش عالی نیز مصداق دارد. پزشکان تنها پزشکی نمی‌آموزند بلکه سوگند بقراط را نیز فرامی‌گیرند.

یکی از بزرگ‌ترین راه‌های جلوگیری از فساد این می‌باشد که کیفیت آموزش حرفه‌ای دیوان‌سالاران عالی‌رتبه را افزایش بدهند و روحیه همکاری جمعی را در بین این نخبگان به وجود آورند (ترکاشوند، ۱۳۹۷: ۴۳).

سوم دولت‌ها به‌طور غیرمستقیم فرآیند ایجاد سرمایه اجتماعی را از طریق تأمین کالاهای عمومی به شیوه‌ای کارا و به‌اندازه کفایت به‌ویژه از طریق تعریف و تثبیت حقوق مالیات و امنیت عمومی ترویج و تحکیم کنند. دیه گوامبتا نشان داده که مافیای سیسیلی را می‌توان همچون محافظ خصوصی حقوق مالکیت در بخشی از ایتالیا دانست که دولت به‌طور تاریخی در ایفای تعریف و تثبیت حقوق مالکیت قصور ورزیده می‌باشد. در

اعتماد عمومی

نمی‌توان انکار کرد که یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تشکیل سرمایه انسانی و اجتماعی برخورداری از اعتماد عمومی می‌باشد (پور عزت و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۱). با افزایش اعتماد عمومی سطح بدبینی به حکومت کاهش یافته هزینه کنترل متقابل حکومت و ملت کاهش می‌یابد. به نظر می‌آید که این وضع هر سه عرصه فعالیت اقتصادی، سیاسی و فرهنگی حکومت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اغلب شهروندان افزایش اعتماد عمومی بین یکدیگر را در مشارکت خود در فعالیت‌های شهری مؤثر می‌دانند و به عبارتی شهروندان در صورتی که به اطرافیان خود از اطمینان و اعتماد کافی برخوردار باشند تمایل بیشتری به مشارکت در امور مختلف خواهند داشت (شریف‌زاده و صدقی، ۱۳۸۸: ۴۵). اعتماد به دولت می‌تواند سبب همراهی شهروندان با سیاست‌های دولت بدون توجه به زور گردد (دانایی فر، ۱۳۸۷: ۱۸).

اعتماد به پشتیبانی مردم از نظام‌های سیاسی منجر خواهد شد و همچنین فرصت لازم را در اختیار رهبران سیاسی قرار می‌دهد تا به اصلاحات ارتباط و گفتگو بپردازند بدون اعتماد هیچ کنش متقابل و مطمئنی صورت نخواهد پذیرفت. اعتمادسازی در سطح اتکای عمیق متقابل بر

این فرض قرار دارد که طرفین توجیهاات و جهان‌بینی همدیگر را قبلاً قبول دارند (درانی و رشیدی، ۱۳۸۷: ۲۹). به‌ویژه زمانی که آن‌ها در ارتباط با اموریاست که نیاز به پیش‌بینی یا استنباطی به‌عنوان پیامدهای اتکای متقابل دارند. برای رسیدن به وحدت شاخصه‌های مختلفی وجود دارد ولی مهم‌ترین شاخصه آن اعتماد عمومی به رفتارها و کنش‌های افراد جامعه به یکدیگر می‌باشد. پس اعتماد عمومی یکی از مهم‌ترین ابعاد سرمایه اجتماعی می‌باشد که آسیب دیدن آن می‌تواند زیان و هزینه بسیار سنگینی را برای نظام اداری و در مقیاس وسیع‌تر به‌نظام سیاسی تحمیل کند کاهش اعتماد شهروندان به دولت و نهادهای دولتی از بحران‌های جهان امروز به‌شمار می‌آید (الوانی، ۱۳۸۸: ۱۸).

حکمرانی خوب

حکمرانی خوب از دو ایدئولوژی سیاسی عمده نشئت گرفته می‌باشد: دیدگاه نئولیبرالیسم که حداقل دخالت دولت و حداکثر دخالت سازمان بازار را تجویز می‌کند و دیدگاه سوسیال دموکراسی که در پی شناخت و بهره‌گیری از کارایی بازار در شرایطی است که بر استانداردهای عدالت اجتماعی و بهبود اقتصادی درازمدت استوار می‌باشد و به ایجاد زیرساخت‌های سیاسی و نهادی و توانمندی‌های اجتماعی توجه دارد. این دو ایدئولوژی متفاوت، در رابطه با مدیریت عمومی (به‌ویژه در سطح محلی) از اصطلاح حکمرانی با مفهوم و معنای متفاوت استفاده می‌کنند. معنای اول متضمن درهم‌آمیختگی بخش خصوصی و عمومی در یک شراکت کم‌رنگ و سست می‌باشد. در این دیدگاه نئولیبرالیستی، حاکمیت منطقه کلان‌شهری در پی جابه‌جایی تقابل بین منافع بخش خصوصی و عمومی با رقابت بین آن‌ها برای حل مسائل محلی با یک رویکرد تکنوکراتیک است. در این رویکرد هر آنچه برای بنگاه‌های اقتصادی محلی خوب می‌باشد، برای کل منطقه شهری هم خوب است.

دومین مفهوم ناظر بر اصطلاح حکمرانی، نگاهی است که آن را مجموعه‌ای پیچیده از تعامل نهادی و سازمانی در قبال مسائل گسترده فراروی سازگاری اجتماعی - اقتصادی در روند پیدایش سیستم جهانی - محلی می‌بیند. در این دیدگاه نهادگرایانه‌تر، موضوع حیاتی ایجاد هماهنگی فراسوی مقیاس‌های جغرافیایی است (اسکات،^۱ ۲۰۱۴: ۱۴).

^۱ Scotte

در مجموع می‌توان یک سری خصیصه‌های مشترک را برای حکمرانی خوب برشمرد که این ویژگی‌ها در اکثر تحقیقات انجام‌شده مورد اشاره قرار گرفته است. از جمله:

۱. تقویت‌کننده ساختارهای دموکراتیک؛
۲. باعث بالا رفتن شفافیت، پاسخگویی و توسعه مشارکت خواهد بود؛
۳. گفتمان جدیدی در بحث احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون به وجود خواهد آورد؛
۴. به وجود آورنده و اتخاذکننده یک خط‌مشی مناسب اقتصادی جهت تسهیل در دستیابی به توسعه (موبز^۱، ۲۰۱۲: ۱۳۱).

شفافیت

شفافیت نقطه مقابل پنهان‌کاری در تصمیم‌گیری می‌باشد. پنهان‌کاری، امکان بروز فساد در تصمیم‌گیری را افزایش می‌دهد، حال آنکه شفافیت مانع از گسترش آن می‌گردد. این معیار برگردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن و آگاهی مستمر شهروندان از روندهای موجود استوار می‌باشد (تقوایی و تاجدار، ۱۳۸۸: ۲) حکمرانی خوب در صورتی تحقق می‌یابد که تمامی عملکرد کارگزاران از شفافیت بالایی برخوردار باشد.

شفافیت به معنای اتخاذ تصمیمات و اجرای آن‌ها مطابق قوانین و مقررات می‌باشد. همچنین به معنای دسترسی آزاد مردم به اطلاعاتی می‌باشد که می‌تواند بر زندگی آن‌ها تأثیرگذار باشد. در این راستا، باید اطلاعات کافی تهیه و به صورت قابل فهم در اختیار عموم قرار داده شود. به معنای گردش آزاد اطلاعات و قبل دسترس بودن آن برای همه شهروندان. برای ارتقای شفافیت، می‌توان این اقدامات را به کار بست: تقویت نظارت همگانی که باعث

¹ Mobius

شفاف شدن دولت از نظر مردم و افزایش اختیارات شهروندان برای ایفای یک نقش فعال می‌شود. احزاب و تشکل‌های مدنی از یک‌سو و مطبوعات مستقل از سوی دیگر، از جمله نهادهای ناظر محسوب می‌شوند که حضور آن‌ها در جامعه، مستلزم ایجاد فضایی رقابتی در جامعه می‌باشد. همچنین در دسترس قرار گرفتن اطلاعات در اختیار صاحب‌نظران به فراخور حیطه فعالیت و همچنین عموم مردم متناسب با شرایط (آرایی، ۱۳۹۵: ۲۱).

حق اظهار نظر پاسخگویی

تعریف جدید توسعه‌نیافتگی و فقر به صورت محرومیت از قابلیت‌ها، دیدگاه وسیع‌تری از توسعه را ارائه می‌کند که در تعاریف قبلی، یعنی فقر درآمدی، مورد توجه لازم قرار نمی‌گرفت. دموکراسی، حقوق مدنی و آزادی‌های سیاسی از جمله عوامل آگاهی‌بخش هستند که خواسته‌های مردم از دولت را شکل می‌دهند. بر اساس تقسیم‌بندی موسسه خانه آزادی حق اظهار نظر شهروندان و پاسخگویی دولت مردان، بیانگر جنبه‌های مختلف آزادی‌های مدنی و حقوق سیاسی می‌باشد. مردم بدون آزادی سیاسی نمی‌توانند عضو گروه‌ها شوند، ایده‌ای را شکل دهند و آن را بیان کنند؛ اما دولت‌های دموکراتیک از حقوق بشر حمایت کرده و اجازه مشارکت بیشتری در نهادها و اجرای قوانینی برای توزیع مناسب‌تر امکانات رفاهی از قبیل امکانات آموزشی و بهداشتی را می‌دهند (آرایی، ۱۳۹۵: ۵۲).

پاسخگویی

برای حکمرانی خوب، نیازی کلیدی به شمار می‌رود. نه تنها نهادهای دولتی، بلکه بخش خصوصی و سازمان‌های غیرانتفاعی و غیردولتی نیز باید به عموم مردم و ذی‌نفعان خود، پاسخگو باشند. اینکه پاسخگویی از طرف چه کسی و به چه فردی است، بر حسب نوع تصمیمات و فعالیت‌های سازمان‌ها و افراد متغیر می‌باشد. در حالت کلی، هر سازمان در برابر کسانی که با کارهای انجام‌شده از سوی سازمان تأثیر می‌پذیرند، پاسخگو می‌باشد. نکته مهم اینجا می‌باشد که پاسخگویی تنها از طریق اعمال شفافیت و حاکمیت قانون اجرایی می‌گردد.

پاسخگویی از جمله نیازهای اساسی برای حکمرانی مطلوب به شمار می‌آید. این مؤلفه از جمله شاخص‌های بسیار مطلوب دموکراسی و حکمرانی خوب در تمامی سطوح می‌باشد (سردار نیا، ۱۳۹۱: ۱۶۲).

اثر بخشی دولت

حکمرانی مطلوب به این مفهوم می‌باشد که فرآیندها و مؤسسات موجود با استفاده بهینه از منابعی که در اختیار دارند، نتایجی را به بار آورند که نیازهای اجتماع را پاسخ‌گویند. مؤلفه‌های کلی کارآمدی دولت عبارتند از:

ارائه‌ی خدمات عمومی بدون فشارهای سیاسی؛

کیفیت تهیه و آماده کردن خدمات عمومی؛

کیفیت نظام اداری؛

شایستگی مدیران و کارگزاران (سینگه،^۱ ۲۰۱۴: ۲۲۹).

کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله که شامل مقولات ذهنی همچون کیفیت تهیه و تدارک خدمات عمومی یا کیفیت نظام اداری، صلاحیت و شایستگی کارگزاران و استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی می‌باشد. انجام وظایف محول شده همچون تأمین و فراهم نمودن کالاها و خدمات عمومی و زیرساخت‌های فیزیکی مورد نیاز در فرایند تولید، باعث کاهش هزینه‌های معاملاتی و در کنار آن موجب افزایش رقابت در اقتصاد، بالا بردن سطح بهره‌وری و رشد کارآفرینی و در مجموع باعث بهبود توزیع درآمد در جامعه می‌گردد (شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۵).

ثبات سیاسی و عدم خشونت

درگیری‌های جناحی، نزاع‌های داخلی و غیره که نشان از وجود بی‌ثباتی در کشور می‌باشد، به دنبال خود باعث افزایش ریسک و کسب نا اطمینانی در فضای اقتصادی و فرار سرمایه‌ها

^۱. Singh

از داخل به خارج می‌گردد که موجب کاهش سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و کاهش رشد تولید و اشتغال و افزایش بیکاری می‌گردد و به تبع آن افزایش فقر و نابرابری می‌شود (شفیکو و هاگ، ۲۰۱۶: ۲).

کیفیت مقررات

بر شفافیت و سیاست‌های سازگار در بازار تأکید دارد، به گونه‌ای که با اجرای دقیق و تدوین مناسب مقررات، سبب تشویق فعالان اقتصادی به تولید و بهبود محیط کسب‌وکار در جامعه شده و باعث می‌شود بنگاه‌های اقتصادی در فضای مناسب به تولید بپردازند که باعث ورود سرمایه‌های داخلی به بازار، افزایش فعالیت‌های تولیدی و کاهش بیکاری و به دنبال آن کاهش نابرابری می‌شود (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۱: ۴).

حاکمیت قانون

حاکمیت قانون، عامل پیونددهنده‌ی مدیریت و حکمرانی خوب می‌باشد (سردار نیا، ۱۳۹۱: ۱۶۵). لازمه حکمرانی خوب وجود چارچوب‌های قانونی مناسب و عادلانه می‌باشد که بی‌طرفانه اعمال شوند و حامی تمام کمال حقوق بشر و شهروندان باشند. به مفهوم دیگر در جوامع بشری به قواعد و مقررات تأمین‌کننده حقوق انسانی که بی‌طرف باشد نیاز می‌باشد (آداشوا، ۲۰۰۸: ۷). به هر حال، یکی از دیدگاه‌های حاکم در حقوق اساسی مدرن که تمامی صاحب‌نظران حقوق و علوم سیاسی بر آن اجماع دارند، اصل حاکمیت قانون می‌باشد (مرکزالمیری، ۱۳۸۵: ۲).

حاکمیت قانون به معنای تبعیت تمامی شهروندان، به‌ویژه مدیران و زمامداران از قانون می‌باشد. بدین ترتیب بایستی تمام اعمال حکومتی در چارچوب قانون قرار گرفته و زمامداران، مسئول اعمال خواهی شوند (هاشمی، ۱۳۸۴: ۱۹۱). قانون در اینجا به معنای عام مدنظر است

1. Shafique and Haq

2. adashva

نه به معنای خاص آن که صرفاً محدود به قواعد تصویب شده از طرف قوه مقننه و همه‌پرسی می‌باشد (کاتوزیان، ۱۹۲۲: ۱۲۲)؛ بنابراین رفتار برابر و بدون تبعیض با همه شهروندان در مقابل قانون و وجود تضمین‌های قانون اساسی و واقعی برای حمایت از حقوق بنیادین شهروندان از لوازم ضروری آن به شمار می‌آید.

کنترل فساد

ادبیات علمی در زمینه فساد، شاهد دو نظریه رقیب و متعارض در مورد اثرات فساد بر توسعه اقتصادی یا کارایی می‌باشد: نظریه ناکارآمدی و نظریه کارآمدی فساد. گروه اول تئوری‌هایی هستند که فساد را به مثابه نیرویی می‌دانند که به عملکرد مناسب بازارها آسیب می‌رساند و از این رهگذر موجبات کاهش توسعه اقتصادی را فراهم می‌آورد (دو گراف و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱).

این مؤلفه بیانگر استفاده از قدرت و امکانات عمومی در جهت منافع شخصی می‌گردد، به گونه‌ای که گوپتا-داووی و الونسو-ترمه^۱ (۲۰۰۹) بیان کرده‌اند، فساد از راه‌هایی از قبیل کاهش رشد، مالیات‌های تنازلی، هدف‌گیری ناکارآمدتر طرح‌های اجتماعی، دسترسی نابرابر به آموزش، انحرافات سیاسی به نفع نابرابری در تملک دارایی، کاهش هزینه‌های اجتماعی و افزایش مخاطرات سرمایه‌گذاری و کاهش سرمایه‌گذاری برای فقرا، نابرابری درآمد و فقر را افزایش می‌دهد (قاضی طباطبایی و همکاران، ۱۳۹۱).

مشارکت

مشارکت یکی از اصول بنیادین حکمرانی خوب به حساب می‌آید. این اصطلاح به معنای حضور همه مردم در تصمیم‌گیری‌های مختلف می‌باشد که هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم از طریق نمایندگان و نهادهای واسطه‌ای قانونی و مشروع تحقق می‌یابد. مباحث مشارکت غالباً مبتنی بر وجود آزادی بیان و حق اظهار نظر همه افراد جامعه در حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خواهد بود. البته این لزوماً به معنای

^۱. Gupta, Davoodi and Alonso-Terme

آن نیست که مطالبات و خواسته‌های تک‌تک شهروندان اجرا شود بلکه منظور مشارکت حداکثری است که از طریق مکانیسم‌های خاص خود تحقیق پیدا می‌کند؛ بنابراین خصیصه‌ی اصلی مشارکت آزادی همه شهروندان در ابراز دیدگاه‌های خود می‌باشد که این امر در مرحله‌ی اجرا به ابزارهای خاصی از جمله رسانه‌های آزاد و نهادهای مستقل مدنی نیازمند می‌باشد (زیستگاه، ۲۰۰۲: ۱۴)

یافته‌ها

آمار توصیفی

نتایج پژوهش حاکی از آن است که از بین افراد نمونه ۶۰٫۴ درصد (۱۰۲ نفر) مرد و ۳۹٫۶ درصد (۶۷ نفر) زن می‌باشند. قابل‌ذکر است که اکثریت پاسخ‌دهندگان مرد می‌باشند.

نتایج تحقیق حاکی از آن می‌باشد که مدرک تحصیلی افراد نمونه ۵۶٫۲ درصد (۹۵ نفر) فوق‌دیپلم و لیسانس، ۳۲٫۵ درصد (۵۵ نفر) فوق‌لیسانس و ۱۱٫۲ درصد (۱۹ نفر) دکتری می‌باشد. قابل‌ذکر است که مدرک تحصیلی اکثریت پاسخ‌دهندگان فوق‌دیپلم و لیسانس می‌باشند.

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از بین افراد نمونه ۱۳٫۰ درصد (۲۲ نفر) بین ۲۵ تا ۳۵ سال، ۳۵/۵ درصد (۶۰ نفر) ۳۵-۴۵ سال، ۳۹/۶ درصد (۴۰ نفر) ۴۵-۵۵ سال، ۱۱/۸ درصد (۲۰) ۵۶ سال و بالاتر دارند. قابل‌ذکر است که اکثریت پاسخ‌دهندگان در رده سنی ۴۵-۵۵ سال می‌باشند.

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از بین افراد نمونه ۱۹/۵ درصد (۳۳ نفر) کمتر از ۵ سال، ۳۲/۰ درصد (۵۴ نفر) ۶-۱۰ سال، ۳۲/۰ درصد (۵۴ نفر) ۱۱-۱۵ سال، ۱۶/۶ درصد

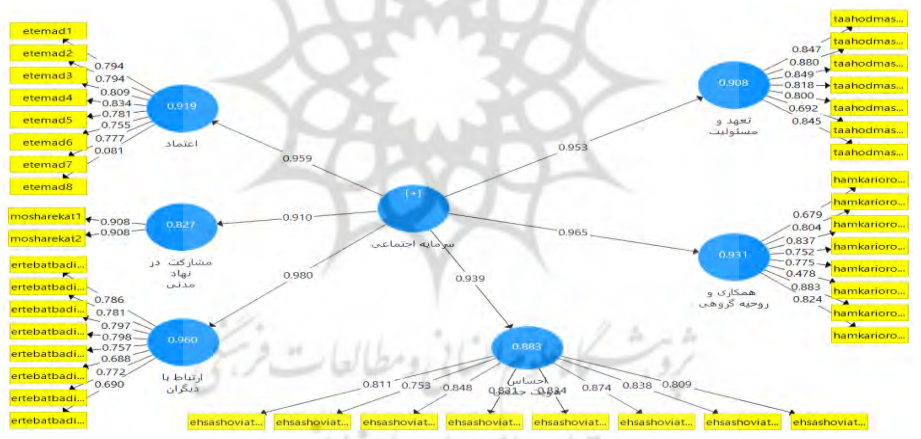
^۱. UN-HABITAT

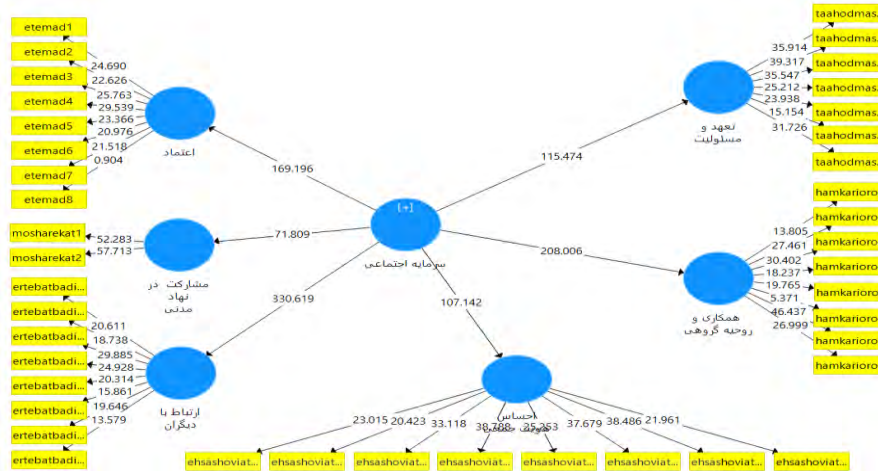
۲۸ نفر) ۱۶ سال و بیشتر سابقه کار دارند. قابل ذکر است که اکثریت پاسخ‌دهندگان ۶-۱۰ سال و ۱۵-۱۱ سال سابقه کار دارند.

یافته‌های استنباطی

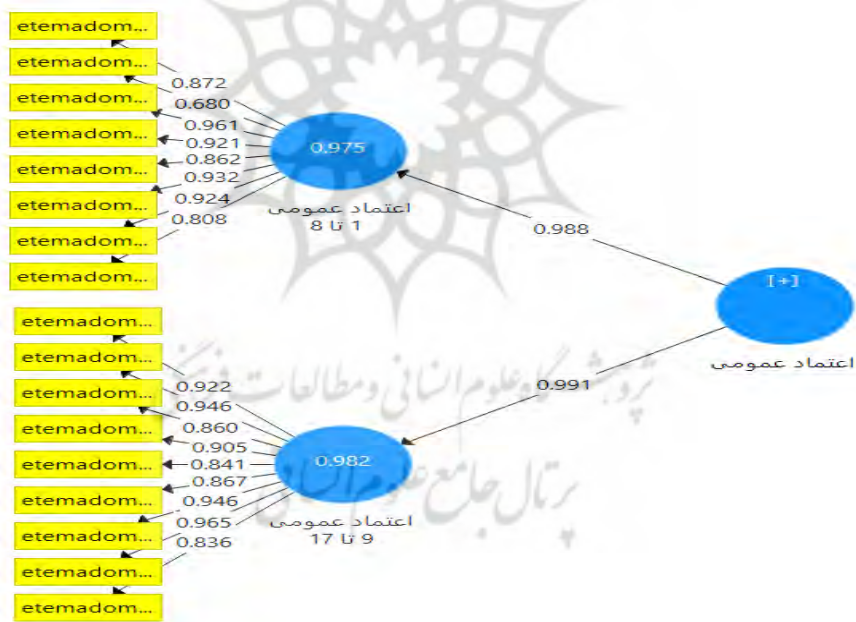
مدل اندازه‌گیری تحقیق در حالت تخمین ضرایب استاندارد و در حالت معناداری ضرایب استاندارد در شکل‌های ۱ و ۲، ۳، ۴، ۵، ۶ نشان داده شده است. در شکل مربوط به تخمین ضرایب استاندارد بارهای عاملی سؤالات و در شکل مربوط به معناداری ضرایب استاندارد، معناداری بارهای عاملی نشان داده شده است. البته قابل ذکر است که در جدول ۱ و ۳ و ۵ نیز اعداد مربوطه گزارش شده است. همان‌طور که در شکل‌ها ۱ و ۳ و ۵ مشخص است بارهای عاملی بیشتر سؤالات بیشتر از ۰/۵ بوده و از آنجایی در شکل ۲ و ۴ و ۶ مشخص است ضرایب معناداری سؤالات خارج از محدوده ۱/۹۶ تا ۱/۹۶- قرار دارد، لذا مدل قابل قبول است.

شکل (۱). مدل اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی در حالت تخمین ضرایب استاندارد

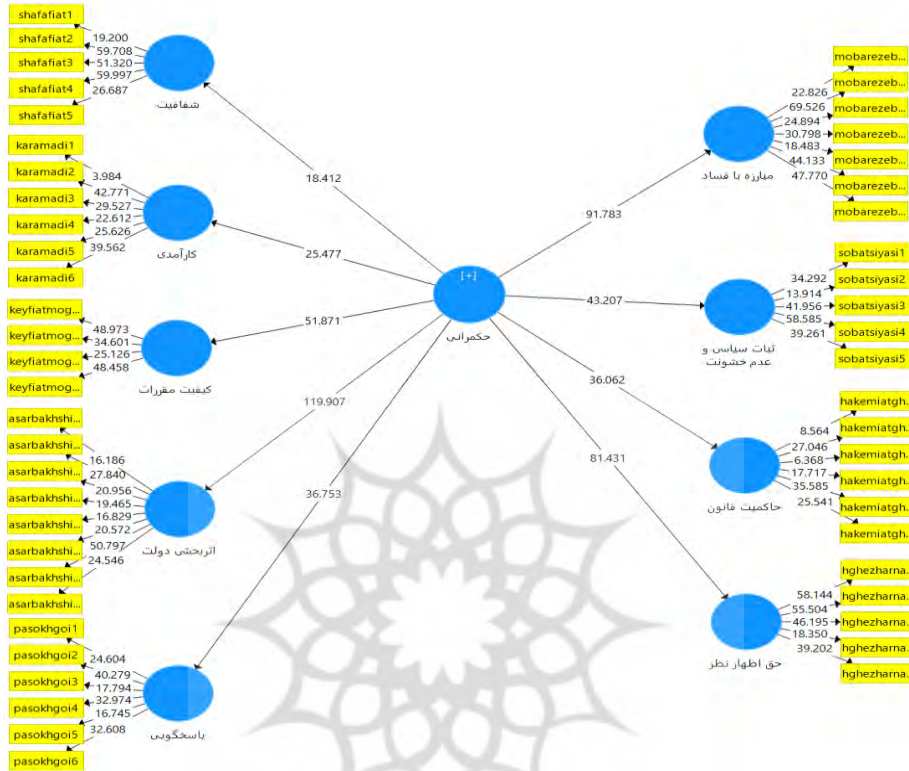
شکل (۲). مدل اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی در حالت معناداری ضرایب استاندارد

شکل (۳). مدل اندازه‌گیری اعتماد عمومی در حالت تخمین ضرایب استاندارد

شکل (۵). مدل اندازه‌گیری حکمرانی در حالت تخمین ضرایب استاندارد

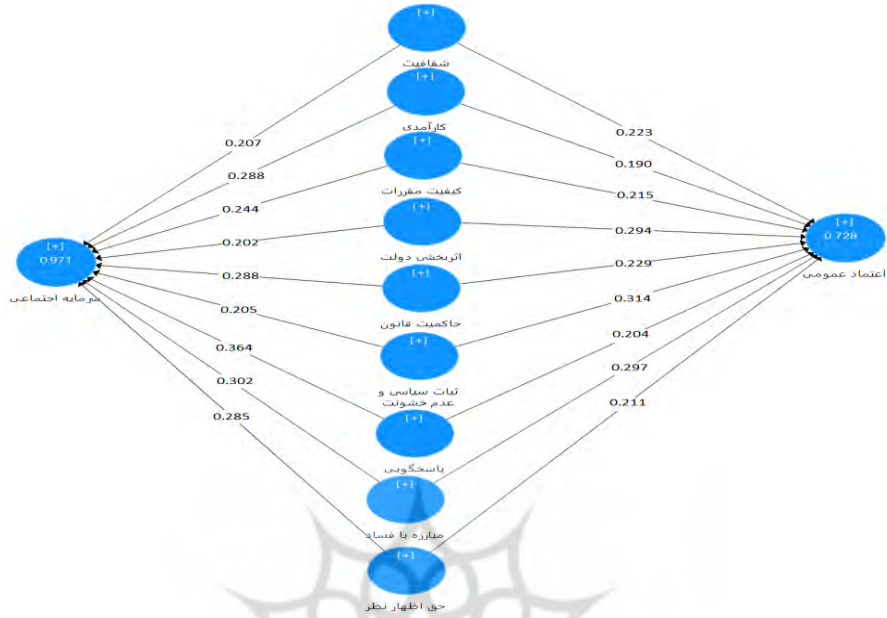

شکل (۶). مدل اندازه‌گیری حکمرانی در حالت معناداری ضرایب استاندارد

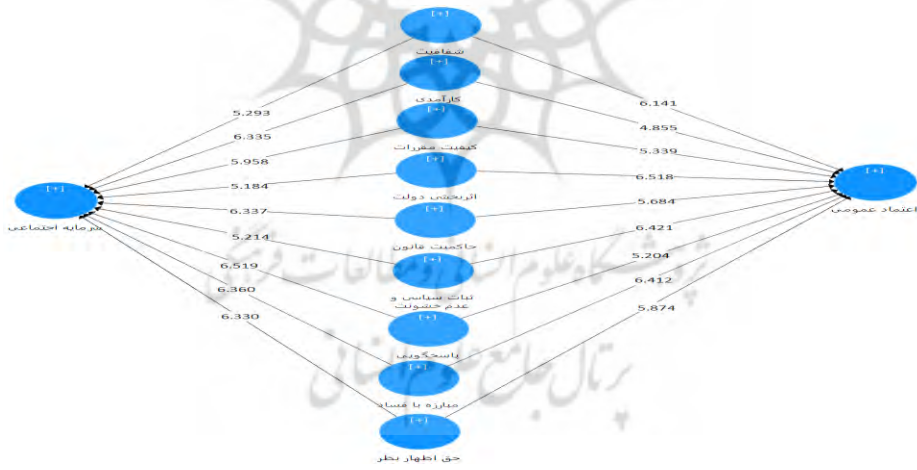
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

تجزیه و تحلیل مدل ساختاری

در بررسی مدل ساختاری، با استفاده از نرم‌افزار PLS روابط بین متغیرها بررسی می‌شود و از این طریق فرضیه‌های تحقیق مورد آزمون قرار می‌گیرد. مدل ساختاری تحقیق در حالت ضرایب استاندارد در شکل ۷ و ۹ در حالت معناداری ضرایب استاندارد در شکل ۸ و ۱۰ نشان داده شده است.

شکل (۷). مدل ساختاری تحقیق در حالت ضرایب استاندارد

شکل (۸). مدل ساختاری تحقیق در حالت معناداری ضرایب استاندارد

آزمون فرضیه‌های اصلی تحقیق

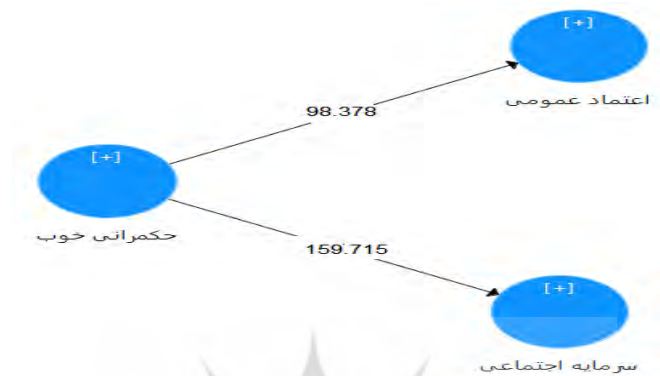
فرضیه اصلی

مؤلفه‌های شفافیت، کارآمدی، کیفیت مقررات، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، ثبات سیاسی و عدم خشونت، پاسخگویی، مبارزه با فساد و حق اظهارنظر بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در جمهوری اسلامی ایران: (مطالعه موردی دولت روحانی) تأثیر دارد.

فرضیه تحقیق مبنی بر تأثیر نحوه حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران در دولت روحانی با مؤلفه‌هایی از قبیل پاسخگویی، کارآمدی، شفافیت بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی با توجه به مقدار T-VALUE در رابطه با پاسخگویی و سرمایه اجتماعی (۶,۵۱۹)، کارآمدی و سرمایه اجتماعی (۶,۳۳۵)، شفافیت و سرمایه اجتماعی (۵,۲۹۳)، کیفیت مقررات و سرمایه اجتماعی (۵,۹۵۸)، اثربخشی دولت و سرمایه اجتماعی (۵,۱۸۴)، حاکمیت قانون و سرمایه اجتماعی (۶,۳۳۷)، ثبات سیاسی و عدم خشونت و سرمایه اجتماعی (۵,۲۱۴)، مبارزه با فساد و سرمایه اجتماعی (۶,۳۳۰) و حق اظهارنظر و سرمایه اجتماعی (۶,۳۳۰) می‌توان گفت که مقدار معناداری خارج از محدود ۱,۹۶ تا ۱,۹۶- است و می‌توان بیان داشت که نحوه حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران در دولت روحانی با مؤلفه‌هایی از قبیل پاسخگویی، کارآمدی، شفافیت بر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار بوده است و در رابطه با تأثیر مؤلفه‌های پاسخگویی، کارآمدی و شفافیت بر اعتماد عمومی، با توجه به مقدار T-VALUE در رابطه با پاسخگویی و اعتماد عمومی (۵,۲۰۴)، کارآمدی و اعتماد عمومی (۴,۸۵۵)، شفافیت و اعتماد عمومی (۶,۱۴۱)، کیفیت مقررات و اعتماد عمومی (۵,۳۳۹)، اثربخشی دولت و اعتماد عمومی (۶,۵۱۸)، حاکمیت قانون و اعتماد عمومی (۵,۶۸۴)، ثبات سیاسی و عدم خشونت و اعتماد عمومی (۶,۴۲۱)، مبارزه با فساد و اعتماد عمومی (۶,۴۱۲) و حق اظهارنظر و اعتماد عمومی (۵,۸۷۴) می‌توان گفت که مقدار معناداری خارج از محدود ۱,۹۶ تا ۱,۹۶- است و می‌توان بیان داشت که نحوه حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران در دولت روحانی با مؤلفه‌هایی از قبیل پاسخگویی، کارآمدی، شفافیت بر اعتماد عمومی تأثیرگذار بوده است و ضریب مسیر پاسخگویی و سرمایه اجتماعی (۰,۳۶۴)، کارآمدی و سرمایه اجتماعی (۰,۲۸۸)، شفافیت و سرمایه اجتماعی (۰,۲۰۷)، کیفیت مقررات و سرمایه اجتماعی (۰,۲۴۴)، اثربخشی دولت و سرمایه اجتماعی (۰,۲۰۲)، حاکمیت قانون و سرمایه اجتماعی (۰,۲۸۸)، ثبات سیاسی و عدم خشونت و سرمایه اجتماعی (۰,۲۰۵)، مبارزه با فساد و سرمایه اجتماعی (۰,۳۰۲) و حق

شکل (۹). مدل ساختاری تحقیق در حالت ضرایب استاندارد

شکل (۱۰). مدل ساختاری تحقیق در حالت معناداری ضرایب استاندارد

فرضیه فرعی: حکمرانی خوب بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر دولت روحانی) تأثیر مثبت دارد.

توجه به مقدار T-VALUE در شکل ۴-۱۰، در رابطه با حکمرانی خوب و سرمایه اجتماعی (۱۵۹,۷۱۵) و حکمرانی خوب و اعتماد عمومی (۹۸,۳۷۸) است که می‌توان گفت که مقدار معناداری خارج از محدود ۱,۹۶ تا -۱,۹۶ است و فرضیه پژوهش تأیید می‌شود و ضریب مسیر حکمرانی خوب و سرمایه اجتماعی (۰,۹۴۵) و حکمرانی خوب و اعتماد عمومی (۰,۸۷۱) است و تأثیر مثبت دارد.

روش تحقیق

این تحقیق مبتنی بر استراتژی پیمایش است؛ لذا برای ارزیابی وضعیت موجود و زمینه‌یابی متغیرهای پژوهش عمدتاً از ابزار پرسشنامه که خاص تحقیقات پیمایشی است استفاده خواهد گردید. ضمناً از آنجاکه محقق در شرایط واقعی یک جامعه (سازمان) حضور پیدا می‌کند در زمره مطالعات میدانی نیز واقع می‌گردد. با عنایت به این که جامعه می‌تواند از نتایج این تحقیق در جهت بهبود نقاط ضعف احتمالی و تقویت نقاط قوت بهره‌برداری نماید؛ لذا این تحقیق جنبه کاربردی پیدا کرده و در زمره تحقیقات کاربردی به حساب می‌آید. از آنجاکه روش تحقیق

توصیفی - پیمایشی می‌باشد به منظور گردآوری داده‌ها و اطلاعات میدانی از ابزارهای پرسشنامه و مصاحبه استفاده می‌شود. همچنین جهت تدوین مبانی نظری و ادبیات تحقیق از مطالعات و اطلاعات کتابخانه‌ای، اینترنت و سایر منابع فارسی و لاتین استفاده خواهد گردید. جامعه پژوهش حاضر کارکنان فرمانداری شهر تهران می‌باشند که تعداد ۳۰۰ نفر است. روش نمونه‌گیری با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای می‌باشد و جهت تعیین نمونه از فرمول کوکران^۱ استفاده شد که تعداد ۱۹۶ نمونه انتخاب گردید. در تحقیق حاضر جهت جمع‌آوری داده‌ها از هر دو روش میدانی و کتابخانه‌ای استفاده شده است به گونه‌ای که جهت تدوین ادبیات و پیشینه تحقیق از روش کتابخانه‌ای و جهت گردآوری داده‌های مربوط به متغیرهای تحقیق از روش میدانی استفاده شده است که در قالب پرسشنامه است. در پژوهش حاضر به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS و PLS استفاده شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

فرضیه اصلی

مؤلفه‌های شفافیت، کارآمدی، کیفیت مقررات، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، ثبات سیاسی و عدم خشونت، پاسخگویی، مبارزه با فساد و حق اظهارنظر بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی در جمهوری اسلامی ایران: (مطالعه موردی دولت روحانی) تأثیر دارد.

در تبیین فرضیه پژوهش می‌توان بیان کرد که حکمرانی مشابه دولت نمی‌باشد، حکمرانی موضوعی می‌باشد درباره نحوه تعامل دولت‌ها و سایر سازمان‌های اجتماعی با یکدیگر، نحوه ارتباط این‌ها با شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات در جهانی پیچیده می‌باشد. سیستم حکمرانی چارچوبی می‌باشد که فرآیند متکی بر آن می‌باشد؛ بدین معنی که مجموعه‌ای از توافقات، رویه‌ها، قراردادها و سیاست‌ها مشخص می‌کنند که قدرت در دست چه کسی باشد. تصمیمات چگونه اتخاذ گردند و وظایف چگونه انجام و ادا می‌شود. حکمرانی خوب به‌عنوان

۱. ویلیام کوکران "William Cochran" به سال ۱۹۳۱ فرمولی را برای محاسبه حجم نمونه ابداع کرد. با استفاده از این فرمول می‌توان حداقل حجم نمونه لازم را از یک جامعه آماری برآورد کرد.

الگوی جدید توسعه است که در آن دولت باید بتواند به‌عنوان یکی از ارکان سه‌گانه با مشارکت بخش خصوصی و مدنی به فعالیت در جهت دستیابی به توسعه پایدار پردازد؛ بنابراین حکمرانی خوب با ویژگی‌هایی که دارد در تنظیم روابط دولت، بخش خصوصی و نهادهای مدنی، به‌گونه‌ای عمل می‌کند که هر یک از بخش‌ها با اثربخشی بالا به اهداف تعیین شده دست‌یافته، بازدهی فعالیت را حداکثر نموده و با همکاری تعاملی حداکثر استفاده از توان و ظرفیت‌های موجود را بنمایند. هر قدر که دولت‌ها پاسخگوتر و کارآمدتر باشند ثبات سیاسی بیشتر، حاکمیت قانون گسترده‌تر و فساد محدودتر شود حکمرانی خوب برقرار می‌شود که پاسخگویی، شفافیت و کارآمدی، کیفیت مقررات، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، ثبات سیاسی و عدم خشونت، مبارزه با فساد و حق اظهار نظر به‌عنوان عواملی از حکمرانی خوب می‌باشد که توانسته است اعتماد عمومی و سرمایه اجتماعی را تحت تأثیر بگذارد. هنگامی که پاسخگویی مدیران در سطح بالایی باشد و سبب می‌گردد که کارکنان اعتماد عمومی بیشتری داشته باشند و سرمایه اجتماعی افزایش یابد و شفافیت برنامه‌ها، نیز سبب اعتماد کارکنان می‌شود و سرمایه اجتماعی افزایش می‌یابد و کارآمدی برنامه‌ها نیز در همین راستا است. اهمیت سرمایه اجتماعی در حکمرانی خوب و شکنندگی و آسیب‌پذیری آن در برابر رفتار و اقدامات دولت می‌باشد. بی‌گمان سرمایه اجتماعی سنگ بنای جامعه مرفه و توسعه‌یافته و عنصر اساسی استمرار آن نیز می‌باشد و تنها در سایه انبات، حفظ و تقویت این منبع ارزشمند می‌باشد که جامعه می‌تواند از دستاوردهای توسعه‌ای و حکمرانی بهتر بهره‌مند گردد. از این رو دولت نه فقط باید حساب‌شده و هوشمندانه رفتار کند و قبل از هر اقدامی پیامدها و برون‌دادهای مثبت و منفی آن را بر سرمایه اجتماعی ارزیابی کند و لازم است زمینه اعتماد آوری را فراهم شد. در این رابطه سبب از مؤلفه‌های شفافیت، کارآمدی، کیفیت مقررات، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، ثبات سیاسی و عدم خشونت، پاسخگویی، مبارزه با فساد و حق اظهار نظر می‌تواند این زمینه را فراهم کند.

فرضیه‌های فرعی

فرضیه فرعی: اعتماد، مشارکت در نهاد مدنی، ارتباط با دیگران، تعهد و مسئولیت، همکاری و روحیه گروهی و احساس هویت جمعی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی می‌باشد.

سرمایه اجتماعی یک ظرفیت، جوهر اجتماعی یا هنجاری غیررسمی می‌باشد که همکاری میان افراد و نهادهای یک جامعه را ارتقا می‌بخشد. هر شبکه اجتماعی، برای دستیابی به اهداف خود، علاوه بر افراد آگاه و باتجربه و امکانات و ابزار مادی، به عوامل مانند: اعتماد، مشارکت در نهاد مدنی، ارتباط با دیگران، احساس هویت جمعی و همکاری و روحیه گروهی و تعهد و مسئولیت نیاز دارد که این عوامل، همان سرمایه‌های اجتماعی هستند. ارتباط بین سرمایه اجتماعی و به‌ویژه مؤلفه‌های آن اعتماد، مشارکت در نهادهای مدنی و مؤسسات خیریه، ارتباطات مناسب با دیگران، تعهد و مسئولیت، همکاری و روحیه کار گروهی و احساس هویت جمعی و تأثیر و تأثر آن بر جامعه مدنی و سیاست‌گذاری به‌گونه‌ای مستقیم و متقابل می‌باشد.

در این راستا تقویت، تشویق و کمک به تشکیل نهادهای مدنی، تقویت و غنی‌سازی آموزش‌های عمومی،

کاربردی‌تر کردن آموزش‌ها برحسب نیاز، تأمین و گسترش امنیت به‌عنوان پیش‌نیاز توسعه و تشکیل سرمایه اجتماعی، پرهیز از تصدی‌گری‌های دولتی و جلب مشارکت مردم، اعتمادسازی و شفافیت، تقویت نگرش‌ها و پنداشت‌های مثبت و ارزش‌های عام جامعه و پرهیز از خاص‌گرایی که مانع عام‌گرایی می‌شود، ارتقاء ابعاد نوین اجتماعی نظیر اخلاق شهروندی و... توصیه می‌شود. البته به تعبیر جان فیلد نیاستی از نیمه‌تاریک سرمایه اجتماعی غافل بود چراکه دسترسی به سرمایه اجتماعی به موقعیت افراد و گروه‌های خاص نیز بستگی دارد و همه به‌طور یکسان از امتیازات آن بهره‌مند نخواهند شد.

می‌توان گفت سرمایه اجتماعی منبعی کلی می‌باشد که اجتماع، افراد و گروه‌های اجتماعی و در نهایت کل جامعه از آن استفاده می‌کنند تا هدف‌های خود را تحقق بخشند؛ یعنی ابزارهایی که فرد، گروه، نهاد یا جامعه‌ای برای رسیدن به هدف‌هایش از آن استفاده می‌کند، نتایج به‌دست‌آمده از رابطه سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت در نهاد مدنی، ارتباط با دیگران، احساس هویت جمعی و همکاری و روحیه گروهی و تعهد و مسئولیت) از مؤلفه‌های مهم سرمایه اجتماعی است.

حکمرانی خوب موجب افزایش سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی می‌شود. جلب اعتماد عمومی نیازمند تحقق مؤلفه‌های حکمرانی خوب جهت تحقق کارآمدی در همه ارکان

حاکمیت است، آنچه از متون و ادبیات حکمرانی خوب برداشت می‌شود مؤلفه‌هایی چون شایستگی و کارآمدی؛ قانونمندی و توجه به کرامت انسان‌ها؛ مشروعیت و پاسخگویی جزو لاینفک تحقق آن می‌باشد. پیش شرط چنین تحولی نیازمند یک دولت توانمند و کارآمد می‌باشد که از الزامات آن قابل پیش‌بینی بودن قوانین و مقررات، ثبات چشم‌انداز، سیاست‌ها و اهداف، تضمین امنیت مالکیت، جلوگیری از فساد و ارتشای سیستمی و غیر سیستمی، جلوگیری از رفتار غیررقابتی بخش‌های عمومی غیردولتی و وجود دستگاه قضایی قابل اعتماد می‌باشد.

حکمرانی مطلوب برم بنای ارزش، ها هنجارها و اصول مساوات و عدم تبعیض، مشارکت و قدرت همراهی دهی و آزادی بیان، شفافیت، اعتماد کاهش فساد از طریق شفافیت، شراکت و اتحاد قرارداد که همه برای دستیابی به اهداف حق بر توسعه ضروری می‌باشند. حقوق بشر معیار ماهوی حکمرانی مطلوب هستند. بدون حکمرانی مطلوب هیچ کشوری نمی‌تواند انتظار داشته باشد که در زمینه توسعه انسانی و رفع فقر پیشرفت نماید؛ بنابراین رابطه حق توسعه و بر حکمرانی مطلوب رابطه مثبت بوده و از هم غیرقابل تفکیک هستند. حکمرانی مطلوب با به حداکثر رساندن مشروعیت نظام، ثبات آن را تضمین کرده و با ایجاد جامعه مدنی قوی و جلب مشارکت عمومی، فرایند اجرایی شدن حق توسعه را که بهره‌مندی شهروندان از حقوق بشر، می‌باشد تسریع و تسهیل می‌نماید و موجب افزایش اعتماد عمومی و سرمایه اجتماعی می‌گردد.

۱. الوانی، سید مهدی (۱۳۸۸). «سرمایه اجتماعی، مفاهیم و نظریه‌ها»، فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۳۳ و ۳۴.
۲. ابراهیم پور، حبیب؛ فهیمه الیکی (۱۳۹۵). «بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی دولت‌ها»، کنفرانس بین‌المللی نخبگان، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
۳. آرابی، وحید. (۱۳۹۵). حکمرانی خوب. تهران: انتشارات فرهیختگان دانشگاه.
۴. امام‌جمعه زاده سید جواد؛ امیر مسعود شهرام نیا، روح‌الله صفریانی، (۱۳۹۵). «الگوی حکمرانی خوب؛ جامعه همکار و دولت کارآمد در مدیریت توسعه»؛ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دوره ۱۲، شماره ۳۶.
۵. پور عزت، ع، قلی پور، آ، پیران نژاد، ع، (۱۳۹۳). «بررسی تأثیر رهبری خدمتگزار بر اعتماد سازمانی و توانمندسازی در سازمان‌های دولتی»، نشریه مدیریت دولتی.
۶. تاج‌بخش، کیان. (۱۳۹۳). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاک‌باز، حسن پویان، نشر شیرازه، تهران.
۷. ترکشوند، جواد، (۱۳۹۷)، «نقش دولت در نهادینه ساختن سرمایه اجتماعی در جامعه بر اساس نظریه بازی»، دومین کنفرانس حکمرانی و سیاست‌گذاری عمومی، تهران، پژوهشکده سیاست‌گذاری علم، فناوری و صنعت دانشگاه صنعتی شریف.
۸. تقوایی، علی‌اکبر و تاجدار، رسول (۱۳۸۸). «درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی»، فالنامه مدیریت شهری. شماره ۲۳.
۹. دانایی‌فرد، حسن؛ بابا شاهی، جبار و آذر، عادل. (۱۳۹۱). «تحول در رفاه ملی، آیا حکمرانی خوب نقش مهمی ایفا می‌کند؟»، پژوهش‌های مدیریت در ایران، دوره ۱۶، شماره ۴.

۱۰. دانایی‌فرد، حسن، (۱۳۹۰). «اعتماد عمومی به سازمان‌های دولتی: طراحی مدلی برای تقویت اعتماد عمومی نسبت به مدیریت دولتی»، رساله دکتری، دانشکده مدیریت دانشگاه علامه طباطبائی.
۱۱. -----، ----- (۱۳۸۷)، چالش‌های مدیریت دولتی در ایران، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۱۲. درانی، ک، رشیدی، ز، (۱۳۸۷)، «بررسی تعاریف، مفاهیم و چگونگی ایجاد سرمایه اجتماعی (با تأکید بر اعتماد اجتماعی)»، ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال دوم، شماره ۶۸، ص ۶۷.
۱۳. دوگراف، خیالت، پیتر واخنار و پتربیک فون مارافیک (۱۳۹۴). چشم‌اندازهای نظری فساد. ترجمه هانیه هژیرالساداتی و دیگران. تهران: آگاه
۱۴. سردار نیا، خلیل‌اله (۱۳۹۱). «شاخص‌های حکمرانی خوب شهری در چهارچوب نظریه سیستمی». مجموعه مقالات همای علمی حکمروایی خوب شهری. جلد اول. تهران: تیسرا
۱۵. شریف‌زاده، ف، صدقی، ج، (۱۳۸۸)، «عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در اداره امور شهر»، دو فصلنامه علمی - ترویجی مطالعات مدیریت، شماره ۶۳.
۱۶. شیرازی، اصغر (۱۳۹۴). نظام حکومتی جمهوری اسلامی ایران؛ نشر کتابخانه تاریخ ما.
۱۷. فدایی، مهدی؛ فرید قلی پور مقدم سعید غفاری (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب و اندازه دولت بر شاخص فساد در کشورهای گروه بریکس و ایران». چشم‌انداز مدیریت دولتی، سال هشتم، زمستان ۱۳۹۶، شماره ۳۲
۱۸. قاضی طباطبائی، محمود؛ نصرتی، نصرالله و کاظمی، علی. (۱۳۹۱). «ارزیابی الگوی نظریه حکمرانی خوب در تبیین وضعیت توسعه انسانی». مجله توسعه روستایی، دوره ۴، شماره ۱.

